

Чурапчыга күн тахсар!

САНГА ОЛОХ

12+

375

ЧУРАПЧА

1648-2023

Чурапчы улуунун хаһыата

Атырдьах ыйын 4 күнэ, 2023 сыл, бээтинсэ

№ 30 (11907)

стр. 3

УЛУУСКА-БУ КҮННЭРГЭ

**СӨ Бырабыыталыстыбатын
бэрэссэдээтэлин солбуйааччы
Георгий Степанов
Чурапчыга үлэлээтэ**

КЭПСИЭХПИН БАБАРАБЫН

**Абабыт туһунан
истинник**

стр. 4

БЫЫБАР-2023

**Улуус дьокутаатын
уонна нэһилиэк баһылыгын
дуоһунаһыгар
кимнээх турдуларыый?**

стр. 7

стр. 4

ТЭТТИК СОНУННАР

Чурапчы улуутар атын гражданстволаах омук дьонун бэрэбизкэлиилэр

Күннэтэ үүнэ, сайда, чэпчирин турар Чурапчыбыт улуунун бүтүнүгүтэ барыбытын олус үөрдэр уонна долгутар. Үөрдэр элбэх таас тутууларынан, долгутар сомоболоһуутунан, сайынны кыраһыабай сибэккилэринин кэрэһэһэринин, үөрэххэ, үлэһэ, успуорка үтүс ситиһиннэринэн...

Улууспутутар биэр сайдар салаанан тутуу буолар. Тутуу уопсай үлэтингэр быһыл, хаһаангылааһар да элбэх, атын гражданстволаах омук дьонно кэлэн үлэли сылдьалларын туһунан Чурапчытаагы миграционнай пуун начальниһытын солбуйааччы Саргылана Никитинаһаар...

- От ыйын 24 күнүттэн саҕалаан СӨ Ис дьмалааҕа уорганын 1/289р уонна 191 бэрэбэстэрингэр олоһор "Чурапчытаагы полиция отделыи иһинэн "Фиктивная регистрация" уонна "Незаконный мигрант" дьэи оперативнай-профилактической тэрээһиннэр ыытыла тураллар. Бүтүнү күн туругунан, Чурапчы улуутар барыта холбоон 8 улахан тутуу үлэтэ ыытыла турар, эбийиэктэргэ уопсайа холбоон 101 атын дойдуттан кэлбит омук бэрэбизкэлэннэ. Тутуучулар бука бары бэрэбэстэрингэр учуокка турбуттар, кэлбит бэрэбэстэрингэр саҕалаан уопастыбаннай бэрэбэстэ кэллин тахсыбата. Атын омуктары үлэлэтэ аҕалыт дуоһунастаах сирэй, Арасыыла иһингэр эрдэттэн учуокка туруоран баран, Чурапчы улуутар кэлбит үлэтинин үс күн иһингэр миграционнай пуун учуотугар туруорбат түтүннүгэр, административнай кодексе 18.9 ыстатыһатын 4 чааһыгар ситтэн, 200 тыһ.солк суумаҕа ыстарааптааһан сабун туһунан өссө төгүл санатабыт. Эбэн эттэххэ 109 нүөмүрдээх Бэрэбэстэни сокуон чэрчитинэн бэрэбэстэ үлэтэ салгыны ыытылар, - дьэи полиция капитана ситэрэн бэрдэ.

Чурапчыттан Дархан Игнатъев - Будаев турнирын призера

От ыйын 30 күнүгэр Бурятия өрөспүүбүлүкэтин Улан-Удэ куоратыгар 24 саастарыгар дьэи уолаттарга көнүл тустууга Арасыыла успуордун үтүөлээх маастара, үтүөлээх тирэһнэрэ, аан дойдун, Европа уонна Азия чөмпүйүнэ, Бурятия өрөспүүбүлүкэтин бочуоттаах олохтооҕо Борис Дутанович Будаев бириһингэр норуоттар икки ардыларынааҕы XXXI-с күрэхтэһини түмүктэннэ.

Манна Саха сирин сүүмүрдэммит хамаандатын эдэр тустууктара 11 мэтээли, ол иһингэр икки кыһыл көмүс мэтээли ылары ситистилэр.

Ол курдук, 70 киһиэхэ дьэи ыйааһыҥа Албан Авакумов чөмпүйүн үрдүк аатын сүктэ. Кини Бурятия бөһөһүн Игорь Улхоовы финалга кыайда. Салгыы 125 киһиэхэ дьэи ыйааһыҥа Никита Хабаров тэҥиздэи булбата. Быһаарыылаах киирсингэ кини эмиэ Бурятия тустуугун Амгалан Бахшеев иннин ыла.

Үрүн көмүс мэтээллэри 57 киһиэхэ дьэи ыйааһыҥа Айаал Белолобский, 61 киһиэхэ Артем Слепцов, 65 киһиэхэ Игорь Матвеев уонна 79 киһиэхэ Роман Николаев ылылар. Оттон 57 киһиэхэ дьэи ыйааһыҥа Уйгулаан Иванов уонна Чурапчыттан Дархан Игнатъев боруонса мэтээллэри, 65 киһиэхэ Иван Потапов, 79 киһиэхэ Андриан Ленский уонна 125 киһиэхэ Эдуард Максимов үһүс буолары ситистилэр.

Ааҕааччыларыбыгар анаан кэспэстэххэ, Дархан төрөппүт аҕа бөлбүөй дьайыы бэтэрээн Мирон Игнатъев буолар, эдэр тустуук тирэһнэрдэрэ - Альберт Макаров, Станислав Захаров, Василий Неустров буолаллар.

**Кэрэ айылҕалаах Мырыла
улуус ыччатын түмтэ**

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Атырдьах ыйын 4 күнэ БЭЭТИНСЭ Атырдьах ыйын 5 күнэ СУБУОТА Атырдьах ыйын 6 күнэ БАСКЫЫЛАННА Атырдьах ыйын 7 күнэ БЭНИДИЗННЬИК Атырдьах ыйын 8 күнэ ОПТУОУРННЬУК Атырдьах ыйын 9 күнэ СЭРЭДЭ Атырдьах ыйын 10 күнэ ЧЭППИЗР

27° 11° 27° 13° 26° 11° 22° 9° 22° 10° 24° 11° 24° 11°

Ил Дархан нэдийлэтэ

От ылын 24 күнү. Айсен Николаев өрөстүүбүлүгү салалтатыгар ийгилик саваланыптыгар 2024 сыллаары уонна кэчэр сылларга сууарыстыбуннай бүдүүтү оһоруугу сүрүн кайыккалары тобулуга үлэни савалымыр соруулактаа. Айсен Сергеевич Арассыыйага ийгиэстэйиактары

От ырын 25 күнэ.
Өрүстүүбүлүү баһамыга
«Бүлүү» федеральнай суол управ-
лениетын салайааччыта Николай
Андреевы кытта өрөстүүбүлүүсү
суол үлэтин хаамыытых туһунан
көтүстүлөр. Николай Андрее-
в иһитинирибитигин, кэллэти
бизе салта «Бүлүү» федераль-
най суол управлениетын үлэһит-
тэрэ уопсайа 300 км тахса суогу
салаалы уларыткан илгөрбүттар
уопсайа өрөмүөнүлөбүттэр. Быйыл
барыта 46 км тахса федеральнай

Социальная эйга үлөһнүтэрэ тус хайдаһыстыбаны тэринэртэ социальная өйөбүл көмөһөн улаатыннарарга этин киһлөрдүлэр. Ил Дархан биирдинэһэн урбанизацияҥы кытыры социальная хантаранга олоһуран, судавры-

От мыйын 26 күнэ. Айсен Сергеевич миннэ муорауска Ленин проспектар савардар улу хаамыһытын көрдө. Улу иһэн түлүсүбүтүн барар. Быһырыыл Дзержинский уулуссатын Кулабылский уулуссада диорк өрөмүсүнөн илгэ. Быһыт Дзержинскийтэн Хаберов уулуссатыгар диорк уонна Кула-

От ыйын 29 күнө.
Өрөспүүбүлүнэ буддьүөтэ сойду-
аһынай хайысхаабын туһунан
Айсен Николас 2024-2026 сыл-

От ыйын 30 күнэ. Ил Дархан эбийиэктери тутууну уонна сивтардьыны сурунуутур суһалыстаах мунньабын быһыта. Доруобуйаларынан хавччалтах оҕолорго ананмыт адаптивнай үөрэх комплексын тутууга Ыстаап тэрийэр соруудахтаата. Эбийиэктэ инженерий ситимин тардыы боптурубуттар ымыктыан-чытпыктаан үлэтхиргэ, ол минигр ууна хааччылыгыта участвалакка квантананы үүттүүр таһе тоғоостоогун көрөргө соруйда. 550 миэстэлээк аскулаллаах, 200 миэстэлээк утуулаашпаах, 150 миэстэлээк минтерияттаак адаптивнай комплекс быһытыттан тутулган, 2024 сыл бүтүүтэ үлэбэ киририбэ.

Былалты аткоолдун сезондугар барыта 42503 туюнча оту оттуур быланынаныт. От ийын 31 күнүндө тургусун 15409 туюнча от болгондон, салтатгы былантай 36,3 бырышына ылыгылана. Ордук үчүгөндөк 67,9 бырышыны толорбут Кызылал, 67,7 бырышыны толорбут Сагынган уюна 48,3 бырышыны толорбут Хоптодо койликтөргө ийилер.

Сарванга Аржакова Алина оруска сапбордунан хаткашылыгыр.
Кулгэй Карнова хаартыскага түзүлгөтө.

Аҕабыт туһунан истинник

Кэпсиэхпин баҕарабын. Арасыйыаҕа Учуутал уонна уһууһааччы, өрөспүүбүлүкэбэ Үлэ сылынан аҕабыт Дмитрий Толстоухов туһунан суруйабыт.

Ульяна СЛЕПЦОВА

Быйыл Арасыйыаҕа Учуутал уонна уһууһааччы, Саха өрөспүүбүлүкэтигэр Үлэ, Чурапчы улууһугар Ытыктабыл, Мугудай нэһилиэгэр Үтүө дьыала сыла биллэриллибитэ.

Бу манна барытыгар сөп түбэһэр биһиги аҕабыт Дмитрий Дмитриевич Толстоухов буолар. Кини эдэр суоппардарга настаабыннык, биир да сэмэтэ суох үлэни өрө тутан, олохун үлэбэ анаан дьон ыгыктабылын ылбыт, үтүө дьыала хамсааһыныгар элбэхтэ кыттыһыны ылбыт кини буолар.

Дмитрий Дмитриевич Толстоухов 1945 сыллаахха бэс ыйын 20 күнүгэр Чурапчы оройуонун Мугудай нэһилиэгэр Дмитрий Афанасьевич, Федосия Ефимовна Толстоуховтарга күн сиригэр көрбүтэ. Эрдэ тулаайах хаалан, үлэбэ-хамнаска сыстаҕас буола улаппыта.

Эдэр сааһыгар тутуу биригээдэтигэр кырдыаҕас уопуттаах маастардары кытта орто оскуола үһүс корпуһун, саҕа маҕаһыны тутууга үлэлээбитэ. Онтон 1967 сыллаахха Дьокуускайдаагы автооскуоланы бүтэрээбиттэн олохун бүтэһик күннэригэр дьэри массыына уруулун эрийэн кэлбитэ. Бензовоз, самосвал, автобус, микроавтобус массыыналарга үлэлээбитэ. 1975 сыллаахха үлэбэ киирбит саҕа кулууп дьэтин маһын таһымыга үтүө суобастаахтык түүннэри-күнүстэри үлэлээбитэ. Биир бириэмэбэ Карл Маркс аатынан сопхуоска оттук таһымыгар соҕотох үлэни сылдыбыта. Соларканы, бензини Алларова Бэстээхтэн ылан Мындабаайыттан саҕалаан Бахсыга тиниэ оттоһуута суох суолунан, хочонон, тынан, хонуунан бензовоһунан тизийэн-таһан эгилээ суох үлэлээбитэ. Сорох ардыгар күнү былдыһан икхилинээ кырынара. Икки төгүл «Карл Маркс» аатынан сопхуос чемпион суоппара, «Бастыҥ суоппар», «Мугудай» сопхуос лауреата лизентээр хаһаайынара. Кураан сылларга нэһилиэккэ оттоһун хампаанньагыгар кыттан,

хас да төгүл Нуотараҕа оттуур биригээдэни салайан сылдыбыта. Айанныыр бириэмэтигэр туочунай буолан, холобурга сылдыара. Эдэр көлүөнэ суоппардарга настаабыннык этэ. Кини сүбэтин-аматын ыһыан Алабарынан, Мугудайынан элбэх көлүөнэ суоппардар интиллэн таһыстылар. Карл Маркс аатынан сопхуос арахсан, «Мугудай» сопхуоска көһөрүлөн гарааска сэбиэдиссэйдир. Эдэр суоппардар аҕа таһаарыстарыттан, эппит бириэмэбэ барарга-кэлэргэ, элбэххэ үөрэммиттэрэ. 1993 сыллаахха ырынак саҕа саҕаланан, маҕаһынынар аһыллан барбыттара. Манна кини снабженец суоппар буолбута. Маҕаһыныга таһаар булара, суоппардары саппаас чааһынан хааччыһара. Хайа массыына ханнык чааһа элэйэн эрэрин эрдэгтэн билэ сылдыар буолан хаһаанан кэлбэрэ. Бу хаачыстыбата элбэх суоппары абыраабыта саарбаҕа суох. Нуотараҕа оттоһун, Мындабаайыга таһаар сүөкээһинэ кинигэ суох буолбат этэ. Дьону кытта уопсай тылы булара, эдэр дьонго эдэрин, кырдыаҕаска ытыктабыллаахтык сыһыаннаһар буолан элбэх кини убаастыһа. Өр кэмгэ солбуллубат биригээһин этэ. Нэһилиэккэ 2 төгүл дьокуутаатынан талыллан, элбэх үлэбэ-хамнаска кыттыһыта, нэһилиэк кэскилигэр торумнаспыта. Сыралаах үлэтэ сыаналанан, 1982 сыллаахха Германиянан, Чехословакиянан, онтон кэли Москвага ВДНХ - га баран күүлэйдэн кэлэр путевканын наҕараадалааһыта.

1994 сыллаахха сопхуостар ыһылланар, Мугудай орто оскуолатыгар суоппарынан киирбитэ. Уонча сыл үлэлэн, оҕолору айанныыр чааһы булгуччу тутуһарга, бэйэ уонна атын кини бириэмэтин харыстыһарга үөрөннүтэ. 2003 сыллаахха бэйэтин баҕатынан тохтообута. Ол да буоллар таах олохон хаалбатаҕа. Аныгы кэмгэ сөп түбэһэн биир бастагынан дьону тизээр-таһар буолбута.

Олохун бүтэһик күннэригэр дылы дьону таһан таксистым сылдыбыта.

Ула - Дмитрий Толстоухов

Дмитрий Толстоухов доломиторунаан

дьыбыта. Төһө да сааһырдар волейболлаан, мас тардыһаан, нэһилиэккэ успуорт сайдыытыгар сэмэй кылаатын киллэрсинбитэ. 2005 сыллаахха «Чурапчы улууһа тэриллибитэ 75 сылынан» үбүлүүйдээх мэтээл хаһаайынынан буолбута. 2010 сыллаахха успуорка ситиһин-

иһэрин уонна бэривилээгин иһин «Успуорт уонна физическэй култуура бэтэрээн» бэлэһин ылбыта. Өр сылларга үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ сыаналанан, «Тыа хаһаайыстыбатын бэтэрээн» бэлэһин наҕараадалааһыта. Кэргэнинтэн Мария Тарасовнаһын 50-ча сыл

биригэ олордугар, 3 кыргыттарын, сизинэрин олохторун торумнастылар. Төрөөбүт дойдутун сайдыытыгар бүтэһик күннэригэр дьэри сүүрбүтэ-көппүтэ.

Дмитрий Дмитриевич ситэ олобото олохун салгыыр оҕолоро, сизинэрэ хос сизинэрэ бааллар.

Атырдыах ыйа хайдах буолуобай?

Тускул билгэтэ. Танаралар ардахтара үгүс улууһу хабыаҕа.

Тускул

Атырдыах ыйыгар күһүнү билгэтиниллэр. Ынах, сылгы түүлүүрүнэн күһүн төһө уһурун таайаллар. Талах хайдах үүм-мүтүнэн кэлэр кыһын хаар халынны билгэтиниллэр. Ый ардаҕа иккэ: сайыны нэһэр самыыр (Ылдьыһын), өксүөн түһүүтэ (Ыспааһын). Тыала бирих оту-маһы орохсугар тыал. Өскөтүн: - ардыгын туран халлаан оройуттан аһылынааһына, былыт халлаан тула өттүгэр түһөн халынааһына, ардах ааспыт, сотору кэлэр. Тыала суох туран өрүс уута тыаһааһына, сотору тыал түһөр. Ардах түһөр кэмнэргэ элбэ кистээтэһинэ, ардах астар. Кустук кытархай, өнө чабылхай буоллаһына, ардах түһэр. Ынах тыла уу түөлбэтигэр уста сылдыар биһтэр уу аһынааһы үүнэһин умнаһыгар сыһыларын көрдөххүнэ, куйаас түһөр. Онтон ынах тыла

түөлбэ уутун үрдүгэр баар үүтэһин умнаһыгар ыттыбыт биһтэр уу урсунугар таннары ыһыан тулар буоллаһына, ол сотору ардах кистэрин бэлэтэ. Чыыһаах үөрүн сэгата иһийдэһинэ, ол кэмгэ хойуу от сэбирдэһэр састаһына, сотору кэмнээн ардаһы күүт.

ИЙЭ САЙЫН - От ыйын 22 күнүттэн атырдыах ыйын 17 күнүгэр дылы бэлэтэһинэр, ол аата сайыммыт өссө да 17 чыыһылаҕа дылы сайыммыһы күнүгэр туруохтара.

Атырдыах ыйын билгэтэ

Атырдыах ыйын 10 күнэ - Мөһөнньөһүн булар.

Атырдыах ыйын 14 күнэ - бастагы Ыспааһын, Ыспааһыттан ардахтара түһөр. Хотуур ортоҕо, Ыһыраа мөһт таһаарара уурайар.

Атырдыах ыйын 19 күнэ - Иккэс Ыспааһын. Хаһын түһөр.

Атырдыах ыйын 21 - 23 күнэ - Аан Дьааһыһыта анаан туом толоруохха сөп.

Атырдыах ыйын 21 күнэ - Халлаан ыйын эргэтэ юрөннүтэ-саҕаланар. Сити күн дылы хайдах туруктаах да, тохсунууга эмнэ үктүөнүк.

Атырдыах ыйын 23 күнэ - ардаһаһына, күһүн уһун диилэр.

Атырдыах ыйын 29 күнэ - Үһүс Ыспааһын. От үлэтэ үмүрүйэр. Ый бүтүүтэ оту-маһы орохсугар тыал түһөр. Эһиил үчүтэй дылы кэллэх буоллаһына от юнүгэриһинэр.

Быйылгы сайыммыт үгүс улуустарга эмтэ куйаас эрэри сөбүтүр ардахтаах буолан от мас, оҕуруот аһа, сир аһа өлгөмүк үүнэн үчүтэй сайыммыт ахсааннарыгар күүһэ. Ол онугар Бүлүү бөлөх, Кэбээһин, Горнай улуустара ардах

да уруксу баһаардар охсууларыгар уу дэлби таһымынан сүгүн оттоһото. Дьэ сир айы халлааммыт турута арааһынай буолла. Аны атырдыах ыйа хайдах буоларый диир буоллаахха. Ый бастагы декадата үгүс улуустарга этиннээх ардахтар элбэх буолулар, күүстээх тобурустар, тыаллар түһүүһүгэр. Быйылгы сыл танараларын көтүппэт буолла онон Ылдьыһын танараттан саҕалаан, Ыспааһын танаралар ардахтара үгүс улуустары хаһан түһүүһүк, ол тынан иккэс декада үгүс улуустарга күнүгэ да түүнэ да сылаас буолан оттуурга үчүтэй күннэр турууһугар, оҕуруот аһа сир аһа, тэлтэй өлгөмүк үүлүүһү.

Атырдыах ыйын танаралара:

- Ылдьыһын атырдыах ыйын 2 күнэ;
- Ыспааһыттан;
- Бастагы Ыспааһын атырдыах ыйын 14 күнэ;

- Иккэс Ыспааһын атырдыах ыйын 19 күнэ;
- Үһүс Ыспааһын атырдыах ыйын 29 күнэ;

Кини улуустар:

Кини улуустарга ардах танаралары батыһан түдүгүһүк, декада айы баар буолу.

Буһый I Декадата түтүгү күнүһүн сылаас буолу, күнүс +22С+20С кыраадыс куйаас, түтүгү +11С+9С сылаас.

II Декада күнүс +26С+23С кыраадыс куйаас, түтүгү +16С+13С кыраадыс сылаас.

III Декада күнүс +20С+18С кыраадыс сылаас, түтүгү +13С+10С кыраадыс сылаас буолу.

Быйылгы кини улуустарга атырдыах ыйын бастагы уонна иккэс декадатыгар мунуттан +25С+21С кыраадыс сылааһы сылдыбыта.

Литэрэтиирэ муннуга

Остуоруйалар

Римма Корякина - ХОГУУНА

ЫРЫА ЧЫЫЧААХ УОННА
КУ-КА-РЕ-КУ БӨТҮҮК

Хаһан эрэ нуолур сол-
хо бытыктаах, кыһыл
көмүс тараахтаах, ку-ка-ре-
ку ырыалаах бөтүүк уонна
кып-кыракый ырыа чыычаах
дождордоспуттар. Бөтүүк олбу-
ор иһигэр бэлэм аһы хоруутат-
тан аһыыр. Сарсыарда айыы
күөмүһэ бүтүөр дигэри "ку-ка-

ре-ку-уу" - дигэн хаһыттыыр,
хаһаайынарын уһугуннарар
үлэстэх. Оттон чыычаах күнү
быһа аһын бэйэтэ көрдөнөн бу-
лар, ырааһыннан көтө сылдьан
аһыыр. Уонна дождотторугар
ырыа ыллыыр, сарсыарда кини
ырыатынан ойуур иһэ туолар.
Биһирдэ чыычаах бөтүүккэ эл-

пит:

- Эн, минигинээбэр улахан-
нык хаһаайынарыт хай-
гыһылар. Бэлэм аһы аһыгыт.
Ас көрдөн сылайбаккын. Мин
эн курдук бэлэм аһы аһы-
аһы сылдыахтын баҕарабын,
- дигэбит.

- Оттон эн кып-кыра эрээ-
ринин, үһүэһүн көтөбүн. Мин
көтүөхпүн наһаа баҕарабын,
сирин-дойдуну көрүөхпүн, - ди-
эбит ку-ка-ре-ку бөтүүк.

- Чэ, очуобуна, эн быһикки
биир күһүгэ иккисин уларыт-
ан көрүөххэ. Эн мээхэ нуолур
солхо бытыккын, кыһыл көмүс
тарааххын уонна ку-ка-ре-ку
ырыаһын уларыс, оттон мин
эйиэхэ кынаппын уонна ырыа
кулаһыптын уларысабын. Ата-
стаһаахха! - дигэн ырыа чыыча-
ах эппит.

Онуоха бөтүүк наһаа үөр-
бүт. Кини чыычаах курдук хал-
лаһта көтүөбүн баҕарар бу-
олан, тутта сөбүлэспит. Бөтүүк
нуолур солхо бытыккын, кыһыл
көмүс тарааһын, ку-ка-ре-ку
ырыатын чыычаахха уларыс-
быт. Оттон чыычаах киниэхэ
кып-кыракый кынаппын уонна
ыллыыр кулаһыптын биһирбит.

Бөтүүк чыычаах кынаппын
күтээт да, көтүөбүн баҕар-
быт. Сапсыммыт, сапсыммыт,
быһылы эрэ бурданыт. Ыйа-
аһына бэрт буолан, сатаан көп-
пөтөх. Кууруссалар куттанан,
бары үрүө-тараа сүүрүттэр.
Сарсыарда буолбутугар, хаһы-
тыы сатаабыт да, чыычаах эрэ
курдук, ыллыыр эбит. Хаһаай-
ына бөтүүк хаһытынын истибэ-
тэх, утуһан хаалбыт, ол иһин
бөтүүккү улаханнык мохтут.

- Бөтүүкпүт кыраһын хаа-
лан туһалаабыт буолбут. Кирдэ
күөскэ түүтүн үргээн баран,

буһараар эрэ, сирэһит, дигэн
күргэһигэр эппит. Бөтүүк ону
истэн, наһаа куттаммыт. Чыы-
чааһы көрдүү сүүрбүт. Оттон
чыычаах уһун солхо бытыккын,
кыһыл көмүс тарааһын ил-
лэһэн баран, ойуурга дождотто-
ругар кийиргин барбыт. Дождот-
торо кинини көрөөт да, бары
сонуһбуттар, куттаммыттар.

- Бу туох дыккы көтөрөй?
Биһигини сирэи кэллэ дуу?
дигэспиттэр. Онуоха ырыа
чыычаах: "Мин чыычаахпын,
ырыа чыычаахпын, биһирбиттэ
дуу?" - дигэри "ку-ка-ре-ку-уу,
ку-ка-ре-ку-уу" - эрэ дигэр ку-
лаһтаах буолан биһирбит. Ону
истээт, көтөрдөр бары кутта-
нан, куотан хаалбыттар.

Чыычаах дождотторо суох ха-
алан, наһаа хомойбут, бөтүүк
көрдүү барбыт. Бөтүүккэ тий-
битэ, дождор ытты олоһор эбит.

- Кирдэ минигин сирэи гы-
нылар. Түргэһиник солхо быты-
ккын, кыһыл көмүс тарааххын
уонна ку-ка-ре-ку-уу кулаһы-
птын аҕал, - дигэбит.

- Оттон минигиттэн ойуурум
чыычаахтара, дождотторум бары
куттаннылар. Куотан хаалы-
лар. Онон кынаппын уонна
ырыа кулаһыптын төттөрү аҕал,
- дигэбит ырыа чыычаах.

Оттон ыла ырыа чыычаах-
уонна нуолур солхо бытыктаах,
кыһыл көмүс тараахтаах, ку-
ка-ре-ку-уу ырыалаах бөтүүк
хаһан да дождордоспот буолбут-
тар.

Икки да, сэттэ да сирэйдэ-
һинэ, биир сирэйдэ.
(К.Д.Уткин-Нүһүлгэн)

Үгүстэр саныылар хай-
гыры-Арыастар уйкалар
хайҕанары!
(Иван Мигалкин)

КИҢИРГЭС
КУОБАХЧААН

Ийэтин кытта биир куобахчаан
олорбут. Куобахчаан тоһо да кы-
раһатын иһин, наһаа түргэһиник сүүрэр,
быһый эбит. Куобахтары кытта куо-
талаһа оонньоотобуна, кинини ким да
сиптээт. Ол айы наһаа кийиргин эбит.
Арай биһирдэ ол курдук оонньоу сырыт-
таһына, кинини мээһик тыал ситэн ас-
пыт.

- Кийиргэс куобахчаан хоттордо,
мөлтөх эрээри кийиргин эбит! - куо-
бахтар бары күлүү гыммыттар. Куобах-
чаан хаһан да хотторор дигэни биһирдэ
буолан, хомойон күнү быһа ытаабыт.
Наһаа кыһырбыт, үөхсүбүт уонна ий-
эттигэр тийбэн үһсүбүт.

- Дождотторбун кытта аһы хаһан да
оонньообоппун. Бары минигин күлүү
гынылар, тыаһы туттаһына кыһи-
эм! - дигэн сааммыт. Онуоха ийэтэ эппит:

- Эн хаһан да кийиргэһэбт, үөхсүбүт
буол. Майгыһын көннүрө сатаа. Оч-
чобуна барыта үчүгэй буолуоҕа.

- Хайдах гынамын кыһырбаһа,
наар үөрэ сылдыаһын? Сүбэлээ, ий-
ээ, - дигэбит.

- Кими эмэ кытта үөхүстэххинэ, эбэ-
тэр киниэхэ эмэ кыһырдаххына, сип-
көр биһирдин таһы утан ис.

- Онон бүтэр дуо?

- Бүтэр.

Куобах күн айы кимнэхэ эрэ
син-биир кыһырар, санапта табыл-
лыбатаһына үөхсөн баран хаалар эбит.
Ол курдук кинини алҕас ытыран аас-
пыт кыра хомурдуоска кыһырбыт,
сонуһутун иһин баҕа кыһырбыт,
үөхпүтүн иһин кутуһаах кыһырбыт.
Ол айы сирэһигэр биһирдин таһы утан
испит, таһа элбээтэр-элбээн барбыт.
Кэлин, ылааһына ыраан, куобах кыай-
баһа, сытынан кыһыттыт.

- Мин баһа элбэх ыраахан таһы
уһар кыаһым суох, сылайдым, сипим,
таһым ыарыйда, айаһа! - дигэбит. Ону-
оха ийэтэ эппит:

- Бэйиң хайдаххын көрдүүг дии. Ити
аата, эн үөхсүбүт тыһын дууһаһар иһин,
ыраахан таһаһас буолла. Эһиэхэ иһи-
ник ыар сүгүһэр наада дуо?

Куобах барытын дэ, ойдообут. Он-
тон ыла кими да кытта кыһырсыбат,
кими да үөхпүт буолбут. Наар үөрэ-көтө
сылдыабыт. Куобахтар эмэ кинини
кытта үөрэ-көтө оонньоур буолбуттар.
Киниэхэ санаатыгар да чөлүскэ, бэйэти-
гэр да үчүгэй.

Дьону үөхүлэ-эрэһиһэн кэллээ.
(К.Д.Уткин-Нүһүлгэн)

Дууһаһар туу саныырын
Кырдьыһынан кэллээ,
Сүрэххэр туу кистиргин
Сэмэйдик дождорсөр сэлгээ-
Оччобуна чэткээт,
Санааһын ырааһырыт.
(Иван Мигалкин)

СИЭРКИЛЭ

Арай биһирдэ саһыл
эркилэ булан ылбыт. Сирэкилэ-
ни эргим-ургум тутан көрбүт.
Тутун да сатаан быһаарбатах.

- Сып-сырдык сулус курдук
тугуу бу? Аптаах таас эбит! - ди-
эн үөрбүт. Оттон эмискэ, наһаа
кыраһаабай саһыл ол аптаах
тааска үөрбүт сирэһэ көстөн
кэлбит. Уп-уһун кыламаннаах,
хап-хара харахтаах, арыы-сыа
сарынаахтаах эбит.

- Кимий бу? Мин курдук
дүүһүнүөх? Тоһо минигин көрөн
үөрэрий? - дигэн наһаа үөрбүт.
Үөрүүтүн үлэстэ, дождоттору-
гар аптаах таһы көрдөрө сүүр-
бүт. Бастаан бөрөбө барбыт.

- Бөрө, дорообо, мин ойуур
иһигтэн сулус курдук сып-сыр-
дык аптаах таһы булан ылдым.
Ойуу мин курдук кыраһаабай
саһыл баар! Минигин көрөн
үөрэр! Көрүүй, хайдах курдук
кыраһаабайы!

- Көрдөр эрэ, ханна баар
саһылы этэбиний?

Бөрө сирэкилэни эргитэ-эр-
гитэ, иһини-кэнини барытын
көрбүт, ханан да саһыл баарын
булбатах.

- Акаары! Саһыл ханна да
суох, арай наһаа үчүгэй бөрө
эрэ баар! - дигэн күлүү гыммыт
бөрө. Саһыл ону истэн соһуй-
бут, күлүү гыммытыгар өһүр-
гэммит. Сирэкилэни бероттон
былдыан ылбыт уонна тайахха

көрдөрө сүүрбүт.

- Тайах, көрүүй бу, апта-
ах таас булан ылдым! Ойуу
мин курдук наһаа кыраһаабай
саһыл баар. Оттон бөрө көр-
бүтүтэр-бөрө эрэ баар! Минигин
хайҕахтааһар, күлүү гыһна.
Акаарытын дигэс!

Тайах сирэкилэни ылан эр-
гим-ургум тутан көрбүт.

- Мин көрдөхпүнэ, мин
курдук улахан да улахан тайах
эрэ көстөр. Уонна ким да суох!
Акаары саһыл туу сымыйанан
күспинигиний?

Саһыл өссө күөскэ өһүр-
гэммит, сирэкилэтин былдыан
ылбыт.

- Бары минигин атабаһтан,
күлүү гыһылар! Ким да ми-
гин итээбэйтэ! - дигэн ытты-ы-
тты кырдыаһас эбэһэ үһсө
сүүрбүт.

- Кырдыаһас, көрүүй, бу
мин аптаах таас булан ылдым.
Дождотторум бары минигин
күлүү гыһылар. Дьыһа, иһини-
ни мин курдук наһаа кыраһаа-
бай саһыл эрэ баар ээ. Ону ки-
ниһэр саһыл суох, акаарытын
дуу, дииллэр, дии-дии ытаабыт.

Уонна сирэкилэни ылан та-
аска бырабан, алдытан кыһы-
ттыт. Сирэкилэ сүүс аһы ыл-
лаан, алдынан хаалбыт. Ону
хомуһаары, сытты сирэкилэ
үлүтүкэйиһэр саһыл иһигин
олорбүт.

- Айаһаа! - дигэн саһыл

хаһытыны түспүт. Ыт-ыгар
таас сытты үлүтүкэйиһэр бата-
ры киниһэн хаалбыттар.

Онуоха кырдыаһас эбэ эл-
пит:

- Ити аата-киһилэр бэйэлэ-
рин эрэ үчүгэйлэрин көрө са-
таабыттар. Оттон эн, бэйэһин
эрэ өрө туттараарытын, бары-
ларыгар көрдөрбүккүн. Хайҕа-
батахтарыгар өһүргэмникки.
Аһы онуоха эбии, иһигин
өлөрөн ыраһы булуһуну. Сүүс
сытты үлүтүкэйи сүрэххэр ай-
ныллан, өһүргэс бааһа буолла.

Саһыл ыттыһытан таас үл-
үтүкэйиһи ыраастаабыт. Ылан
истэһин айы, өһүргэммит
санаата соһуһан испит. Ол

курдук барытын ылаан ыра-
астаабыт, биир да таас кыһыр-
паһа ордубатах. Өһүргэммитэ,
кыһырбыта барыта уһуһулан,
ханан да суох буолан хаалбыт.

- Барыта бэйэһигиттэн ту-
тулуктаах, - дигэбит кырдыаһас
эбэ.

Өйгөр-сүрэххэр даһаны
куһаһаны кууһаһаһа.
(К.Д.Уткин-Нүһүлгэн)

Сэнэммит кини сипс кистэ
аартыгар эрэлээхтик
үһэһэр.

Туһаһан да таһаһан түрбүт.
Туруордунун соруһун сипиһэр.
(Иван Мигалкин)

Быыбар-2023

Улуус дьокутаатын уонна нэһилиэк баһылыгын дуоһунаһыгар кимнээх турдуларый?

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ

Улуустаабын кини быыбардыар хамыһаһыаҥа регистрация түһүмэҥэ ыстыллы түмүктэннэ. Улуус мунньабын дьокутаатыгар — 34, Төлөй нэһилиэгин баһылыгын дуоһунаһыгар — 4, Арыылаах нэһилиэгэр — 2 хандьыдаат турунна.

Быылыгы сыллаахха улуус мунньабын дьокутаатын дуоһунаһыгар хаһаангытааҥар даҕаны элбэх дьокутаат бэлэттэннэ. Ол курдук:

• Алаар, Бахсы нэһилиэктерин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Спартак Васильевич Пахомов, Анатолий Анатольевич Мандаров (бэйэ туруорунуута);

• Муутудай, Төлөй нэһилиэктерин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Дмитрий Егорович Захаров, Афанасий Петрович Максимов (бэйэ туруорунуута);

• Хайахсыт, Чапыр нэһилиэктерин мандаатыгар — Татьяна Васильевна Адамова (бэйэ туруорунуута), “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Егор Егорович Анемодинов;

• Сылан нэһилиэгин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Василий Николаевич Платонов;

• Кытаанах, Арыылаах нэһилиэктерин мандаатыгар — Дмитрий Иванович Попов (бэйэ туруорунуута), “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Владислав Романович Скрабин;

• Болугур нэһилиэгин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Данил Данилович Павлов, Эрэл Васильевич Аммосов (бэйэ туруорунуута);

• Соловьев, Болтоно нэһилиэктерин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Семен Иванович Собакин, Айсен Петрович Толстоухов (бэйэ туруорунуута);

• Хоттоҕо, Хадаар нэһилиэктерин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Иннокентий Иннокентьевич Готовцев, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Борис Петрович Архипов, Николай Иннокентьевич Давыдов (бэйэ туруорунуута);

• Одьулуун, Хатыла нэһилиэктерин мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Ульяна Николаевна Атласова, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Антон Алексеевич Аржаков, Николай Николаевич Макаров (бэйэ туруорунуута), Михаил Иванович Данилов (бэйэ туруорунуута);

• Чурапчы нэһилиэгэр — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Яков Павлович Оконешников, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Николай Николаевич Попов, Сергей Николаевич Атласов (бэйэ туруорунуута);

• Куобалы түөлбө мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Юрий Павлович Посельский, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Алексей Гаврильевич Егоров, “КПРФ” баартыяттан Мария Романовна Митина;

• Маарыкчаан-Чаран түөлбө мандаатыгар — Иннокентий Николаевич Архипов (бэйэ туруорунуута), Афанасий Афанасьевич Захаров (бэйэ туруорунуута), Ольга Петровна Монастырева (бэйэ туруорунуута), “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Екатерина Семеновна Иванова, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Александр Валерьянович Дьяконов, “КПРФ” баартыяттан Алексей Петрович Соловьев.

туруорунуута).

ЧУРАПЧЫ НЭҢИЛИЭГЭ

• Новгородовский-Кини түөлбө мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Яков Павлович Оконешников, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Николай Николаевич Попов, Сергей Николаевич Атласов (бэйэ туруорунуута);

• Куобалы түөлбө мандаатыгар — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Юрий Павлович Посельский, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Алексей Гаврильевич Егоров, “КПРФ” баартыяттан Мария Романовна Митина;

• Маарыкчаан-Чаран түөлбө мандаатыгар — Иннокентий Николаевич Архипов (бэйэ туруорунуута), Афанасий Афанасьевич Захаров (бэйэ туруорунуута), Ольга Петровна Монастырева (бэйэ туруорунуута), “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Екатерина Семеновна Иванова, “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан Александр Валерьянович Дьяконов, “КПРФ” баартыяттан Алексей Петрович Соловьев.

Быылыгы хас даҕаны күнээх быыбарга улуустук олохтоохторо, өрөспүүбүлүкүбүт Ил Дарханын, Ил Түмэн итинэнэ улуустук мунньабын дьокутааттарын талыахтара. Онтон Төлөй уонна Арыылаах нэһилиэгин олохтоохторугар баһылыктарын талар элбиктэнэстэх күнүр үүнэлэр.

ТӨЛӨЙ НЭҢИЛИЭГЭ

Игорь Владимирович Николаев — бэйэ туруорунуута, 1984 сыллаабы төрүүх, төрөөбүт сирэ Булугу куората, үрдүк үөрэхтээх. Төлөй нэһилиэгин баһылыга.

Максим Викторович Смирнов — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан, 1982 сыллаабы төрүүх, төрөөбүт сирэ Чурапчы улуусун Төлөй нэһилиэгэ, орто үөрэхтээх. Алексей Бродников аатынан Төлөйдөөбү “Аартык” НАД-тин дириэктэрэ.

Артур Рамзанович Захаров — бэйэ туруорунуута, 1983 сыллаабы төрүүх, төрөөбүт сирэ Чурапчы нэһилиэгэ, үрдүк үөрэхтээх. Төлөй орто оскуолатын отгон таһаары үөрэбин маастара.

Владимир Иванович Еремеев — бэйэ туруорунуута, 1978 сыллаабы төрүүх, төрөөбүт сирэ Дьоккуускай куорат, үрдүк үөрэхтээх, билииги биризмэҥэ үлэтэ суох.

АРЫЫЛААХ НЭҢИЛИЭГЭ

Антон Андреевич Янсен — “Биир ньыгыл Арасыйыа” баартыяттан, 1992 сыллаабы төрүүх, төрөөбүт сирэ Чурапчы улуусун Арыылаах нэһилиэгэ, орто үөрэхтээх.

Николай Николаевич Собакин-Степанов — 1987 сыллаабы төрүүх, төрөөбүт сирэ Булугу улуусун Тикси баһылыга, үрдүк үөрэхтээх. “Булуг” СППК бэрэсэздэтэлин солбуйааччы.

СӨ Кини быыбардыар хамыһаһыатын быһарылытынан, быйыл өрөспүүбүлүкүбүт уонна муниципальнай таһаарыах быыбардар үс хонуктаах буолуохтара, балаһан ыйын 8,9,10 күннэригэр ытыллыахтара. Сүрүн, ордук дьону долгутар, быыбардарга СӨ Ил Дарханын, Ил Түмэн уонна Чурапчы улуусун мунньабын дьокутааттарын талыахпыт.

Эбэрдэлиибит!

Ытыктабыллаах бэтэрэммитин, ор сыларга биригэ үлэтэбит коллегабытын Светлана Павловна Монастырская өрөгйдөөх үбүлүөйүгүн итиник-истиник эбэрдэлиибит!

Айар үлэ аартыгын тулуһан айылган ыйымытынан, инсэрбит дьобуруун сааһыс туһары ыттан кыбыт үлэҥи үрдүктүк сыаналыбыт. Эһиэхэ улуус сырдатар эйгэтигэр, чухалаан быһыи тэриэтэбитигэр, үлэҥ-хамнаһыҥ иһин маастаран туран, чиргэ тиийт мастыҥ кытаанах доруобуйаҥы, тус олохтор уйгуну, уураабат эдэрди эрчим, байлыгы, нус-хас, дьаһаах олоҕу баһарыбыт! Сирдээҥи олох кэрэтин, үтүөтүн толору сэмсэҥиҥ хас үүнэр күнүг. Эһиэхэ үрдүк үөрүүгү эрэ баахтэтиҥ, чугас дьонук, доҕотторуҥ сылаас сыйыһаҥа өрүү кынаатыҥы турдун!

«Сага олох» хаһыат эрдэксийэтин кэлэктибэ, бэтэрэммэрэ.

ВНИМАНИЕ!!!

9 августа 2023 года в 11 часов по адресу с. Чурапча, улица Павла Пинигина, дом 26 «а» состоится жеребьевка на платные печатные площади для опубликования агитационных материалов в газете «Сана олох».

Также можно платно получить услуги по размещению на сайте санаолох.рф и в телеграм канале Чурапча Live, а также получить иные услуги, заявленные редакцией для предвыборной агитации.

ЫЙЫТЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Попова Зоя Анатольевна аатыгар бэриллибит 2006 сыллааха Чурапчытаабы С.А. Новгородов аатынан орто оскуоланы бүтэрбит аттестата сүһүтүнүн дьинэ суоһунан ааҥарга.

Күндү тапталлаах уолбуг, убайым Чурапчы улуусун Хадаар нэһилиэгиттэн төрүттээх Дьоккуускай куорат олохтооҕо, Хотугулуу-Илиинги университет үлэһитэ

ЛУКОВЦЕВ Дмитрий Гаврильевич бу дьыл от ыйын 28 күнүгэр ыарахан ыарыһтан соһучу, олус хомолтоохтук олохтон туораабытын чутас дьонугар, аймактарыгар, биригэ алтыһан үлэһэбит дьонугар иһитинэрэбит.

Ийэтэ, аҕата, балта, аймактара.

Тапталлаах кийинтэ
МАНАСЫТОВА Сахайаана Руслановна хомолтоохтук олохтон туораабытынан убастыыр коллегабытыгар Марианна Алексеевнага, кэргэнигэр Толига, оҕолорутар Яриikka, Виолеттага дириг кутурбаммытын тирдэбит
С.К.Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын коллектива.

Биир дойдулаахпыт, Чурапчы улуусун Хадаар нэһилиэгиттэн төрүттээх Дьоккуускай куорат олохтооҕо, Хотугулуу-Илиинги университет үлэһитэ

ЛУКОВЦЕВ Дмитрий Гаврильевич ыарахан ыарыһтан, олус хомолтоохтук олохтон туораабытынан ийэтигэр Ранса Дмитриевнага, аҕатыгар Гаврил Гаврильевичка, балтыгар Вера Гаврильевнага, аймактарыгар, чугас дьонугар дириг кутурбаммытын тирдэбит.

Хадаар нэһилиэгин дьаһалтата, депутаттарын сэбиэтэ, олохтоохторо.

Тапталтан төрүттээх Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах кэргэн, ийэлэрэ, кыыстара, кийинтэрэ
МАНАСЫТОВА Сахайаана Руслановна эдэр сааһыгар олус хомолтоохтук олохтон туораабытынан тапталлаах кэргэнигэр Анатолиига, оҕолорутар Яриikka, Виолеттага, ийэтигэр Маргарита Петровнага, аҕатыгар Руслан Яковлевичка, убайыгар Сергейга, чугас дьоннорутар дириг кутурбаммытын тирдэбит.
Мингээски алаһын олохтоохторо.

Сырдык мөссүөнүн өрүү биһиэхэ тыыннаах сылдыаба

Күндү аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, Хоптоҕо нэһилиэгин ытык кырдыаба, Бочуоттаах олохтооҕо, үлэ, тыл бэтэрээнэ, Тая хаһаайыстыбатын бэтэрээнэ, үтүөлээх сылгыһыт, «Гражданский килбиз» бэлтэ хаһаайына, Ааллаах Үүнгэ таһаҕас таһыы кыттылааҕа Тарабукин Василий Елисеевич бу дьыл атырдык ыйын 7 күнүгэр олохтон барбыта 40 хонуҕа туолар.

Күндү аҕабытын, эһэбитин ахтан-санаан аһарга сананым. Биһиги аҕабыт Тарабукин Василий Елисеевич 1928 сыллаахха бос ыйыгар II-с Мэдьэксингэ Улахан Эбэ дэҥҥэ кэстүүлээх сайылык алааска күн сирин көрбүтэ. Кини ийэтэ Федора Петровна, аҕата Елисей Петрович Тарабукиннардааҕа эһэһи Маайа дэҥҥэ кыыс кэнигиттэн иккис оҕонон төрөөбүтэ, дьонно аҕыс оҕолорунан төрүүтүгэр сүт-кураан кэниэр охсууларын өлбүтүгэр. Ийэтэ Федора Петровна төрөппүттэрэ Илин Мэнэ алааһынан, Чочууданан, Ыларда сайылыгынан, Уолбанан олохсуйан олорбуттара, түөрт биригэ төрөөбүттэр эбит. Данил дэҥҥэ уол, Таанна, Мотрена I-кы, Мотрена II-с дэҥҥэ кыргыттар эбит. Федора ийэтэ Суоптуула Мугу-дайтан төрүттээх эбит, Елисей Петрович төрөппүт дьонно Мэдьэксингэ Кута Күөл алааһыгар кыстыктанан, Улахан Эбэ дэҥҥэ сайылыгынан олорбуттара. Сэрин иннинэ 1938-1939 сс. аҕабыт төрөппүттэрин кытта Нам оройуонутар от сии дэҥҥэ көһөн олоҕо сылдыабыттар. Онуо кини 2-с кылааһы үөрэтэн бүтэрбит. Онтон ыла оҕуула боруугун атылааба, 10 сааһыттан улахан дьону кытта тэҥнэ оҕус ситэччигин саҕалаан колхуос үлэһитэ буолбута. Бу кэмгэ аҕата Елисей Петрович Чибил дэҥҥэ колхуос баһылыгынан хоруутара сылдан эмсэҕэ мэддэн онно мөстөтүгэр өлөн хаалаахтаабыт. Аҕалара өлүүбүтүн ийэтэ маньыксыттан, хонуу үлэһитэ буолан кыра хаалбыт оҕолору көрөн-истэн олорбуттара. Ол кэмтэн Василий Елисеевич сайынын көлөнөн от обустаран, мустаран, кэбиһэн, улахан дьону кытта тэҥнэ үлэһэ эрилтэн улааппыт. Аны кыһын көлөнөн от тизийтэ, тыага оттук мас бэлэмнээһин, күүстээх үлэ түбүгү бүтүннүү киниэхэ сүктэрилинбит. 1944 с. Кэбээни оройуонутар көһөрүүтэ барыт Ленин аатынан колхуостан тыыннаах ордубут тобохторо эрилтэн кэлэнэр «Тахсыбыт сарданга» колхуоһу кытта холбоһон, онтон салгы Чочууда алааска сага ыччат биригээдигин тэрийбиттэр. Аҕабыт бу биригээдэ ийэтинэн, быраатынан киирбиттэр, Чочуудааҕа көһөн кэлбиттэр. 1945 сыллаахха сайын кинини колхуос салалтата бу биригээдэ ыччаты салайааччынан, үлэһэ угуулаһынан, үөрэтээччинэн аныаллар. Колхуос баһылыгынан от обустарга, мустарга атынан бары үлэни сатаан үлэһиттэргэ, селканын бурдук ыһарга, молотилканын бурдук астааһыгар, сирин танаастыгар оччотооҕу ыччаттарга араас агро-

номическай үлэһиттэргэ ыччаттары үөрэттэ-такайбыта. Аҕабыт, таһа да үөрэҕэ суоҕун иһин, манна барытыгар билигинэн колхуос биригээдигин, агрономун үлэтин барытын толорон үлэһит эбит.

Манна үлэни сылдьан тастыг убайын Николай Тарабукинны кытта өссө Ааллаах Үүнгэ таһаҕас таһылыгыгар 6 ый барсан кэлэр. Кэлэн баран эмиз бу колхуоһу үлэни сылдьан төгүрүк тулааһа, Кэбээнигэ баран ийэтин, аҕатын, быраатын, балтын сүтэрэн кэлбит биһиги ийэбитин Варвара Константиновнаны сөбүлүү көрөн, 1948 сыллаахха ыал буолаллар. Саҕа холбоһон олохторун онгостон эрэр элэр үлэһит ыалы таба көрөн аны ыраах үрэх баһыгар 50 сүөһүнү үүрдэрэн кыстата ытталлар. Онуо тута да суох кураанах алааска тийбэн, барытын бэйэлэрэ онгостон, илдьибит сүөһүлэрин 100 % кыстатан, төрөтөн-ууһатан, элэһит сыл таһааран кэлбиттэрэ. Манна кыстаан олоҕон бастакы оҕолорун сүтэрэнэр ийэ-аҕа ол аһыгыт-абытын, хурууларын билбиттэрэ. Дьоммут кэлин утуу-субуу үс уол, үс кыыс оҕолорунан. Оҕолор бары улаатан, үөрэхтэнэн, ыал-дьон буолан, тус-туһунан улуустарынан, нэһиликтэринэн барыппыт. Аҕабыт билигин баара буоллар 15 сизиннэх, 33 хос сизиннэх ытык эһэ буолуохтаах этэ.

Аҕабытын 1951 сыллаахха Чочуудаттан «Хопто» колхуоска Диринг бөһүөлүгэр колхуос ыччаттарын үлэ нымаларыгар үөрэттигэ, мань салайан үлэһитигэ, бөһүөлүгүгэ аҕаан көһөрөн аҕабыттар. Маһтан ыла кини сайынын хомуур үлэһит, оттоһунуга солбуллубат салайааччы, тэрийбичи буолбута. Сайын ахсын оҕуула оҕолорун хомууан эвэно тэрийбэн үлэһиттэрэ. Үлэһэ үрдүк көрдөрүүлэри ситиһэн Диринг бөһүөлүгэр аан бастаан «Москвич» массыына пуондатын ылан, ахсаана биллибэт үтүс грамоталарынан бэлэстэммитэ. Үлэһит кини хонуу, ферма араас үлэһиттэргэ, сылгыһыт да билиһынын элбэх көлөһүнүн тохлут киниһэн буолар. Сайын ахсын аҕабытын күнүгэ 4-5 га сирин холкутук обустарга, кини обустарбаах алааһа, үрөһэ, үрүйтэ, хаамыахтаах ходоһа Хоптоҕо, Мэдьэксингэ бука суоҕа буолуо. Олорор нэһилиэгин таһынан үтүс кураан дьылларга атын үрэхтэргэ, Амма өрүс холлоругар, салаа үрэхтэригэр тийбэн от обустарар этэ, звенолары салайан үлэһиттэрэ. Манна Халааны үрөһэр киирэн иккис атынан үс көстөөх үрөһү сайыан, тух баар салаа үрүйтэ-

рин барытын хорууан турар, кыра намыһах соҕус дүлбүлээх ходоһа-тын кытары обустарар. Оччолорго манна биһир эвэно дьонно Хатараанна дэҥҥэ аҕаах өтөхкө отууланан олорбуттары звенога биһиргэ үлэһиттэ кини кэспирэ. Аллараа үрөһэ аһыар күөлүтээхтэр үлү, мантан илиминэн аһыаллар эбит. Арай биһиргэ көрбүттэрэ мин аҕам иккис илимингэр уу баһан 40 литрлээх үүт бөтөнүн тутуһунан күөлтөн үрдүк сылыры өрө дабайан, холку баҕайытык хааман, балаһа тэийгичи турар отууларын балаһынан таһыгар аҕалан уурбут. Манна көрөн эвэно дьонно интэриһиргээн баран бөтөнү көрбүттэрэ тобус-толору уулаах үлү. Дьэ онно соҕон-маһтайан кэспээн онгостоллор, «кыра соҕус угуулаах дьэһэ» тух айылаах күүстээх киниһэй бу?!»-дэҥҥэ сана алаһан кэспичилэрин истэрбит. Колхуос, соҕуос саҕана дьон аҕабыт оттуур звенолорго билиһынын киирэ сатыллылар. Кини үлэни сатаан аттаран тэрийэр, ирдэбиллээх буолан куруутун охсуулаах декадаларга оройуонга тийбэ мэлдьи инники күөһүгэ сылдыра, бастылааҕа. Оччолорго убайынан биригээһин, араас пуондалары ылаһалар, сайын устата хаста да убайаҕа тиксэн бүтүн эвэно дьонно убайа этлээн аһыаллар. Ону аһан дьэһиттэргэ сибидэй убайа эттээх тийэһиттэрэ үтүс буолар. Хара үлэ бары ымыгыт-чымпыгыт, албаһын-саталын кинигиттэн ордук биһир кини, арааһа, суох буолбатаһына, аҕабыт буолуо.

Эмиз аҕабыт үлэ 70-80-нүс сылларыгар биһир кураан сайын Эрлик Эрстиһин аһынан колхуос салалтата ыалыны Амма оройуонун Строд аатынан соҕуоһуттан Бэрэ үрөһүн өрүскэ түһэр олохтоох звенолар барытыгар кини ордон хаалбыт таһаар былыстарын, дүлбүлээх кытаһтар былыстарын хаһан оттоон ыларга дуоһаар оҕоробуттар. Манна биһиги аҕабытын, кыайабына кини эр кыайар дэҥҥэ, звено тэрийтэрэн оттоо ытталлар. Бу сиргэ тийбэн аҕабыт звенога кылгас кэмгэ аммалар хаалларан барыт сирдэригэр 63 улахан кэбинин оту туруоран, аммалардааҕар элбэх оттоон тахсыбыттар. Ол кини Сэбэкскай былаас эһитэр дэҥҥэ Амма соҕуоһун отчууттарыгар сыллата улахан «кымыһын» уонна «сэмэлэни» төрүөтэ буолбут сурахтаахтар. «Онтон ыла «Стродтар» сирин биһиргэ улаханнак сэрээн хата охсула илик сирин биһиргэ буолбуттар»,- дэҥҥэ кэспичиллэр.

Аҕабыт хонуута-сылыыга хонуу үлэһитин таһынан сылгы-

га сыстааһын бэлэтин көрөн-нөр колхуоһугар ат айаһаттарар буолбуттара. Үтүс аты айаһаан, сылгыны сыһытан сайынын от охсууттар, кыһынн от-мөс тизийиттэр көлүгэр этилэр. Ахсын сылгыны кытта өрө тустар манан аҕай кини ылсар дьыллата буолбатаҕа биһир суол. Манна улахан күүс, дуулуур, кыһа наада буолла. Ону биһиги аҕабыт барытын баһылаабыта, кыайара. Ошон звеноводтуурун таһынан соҕуос салалтата аны сылгыһыт онгостубута. Оройуонга, нэһилиэгэр биһир сылгыһыт буолу үүмүтэ. Сыл ахсын үрдүк көрдөрүүлэһэн үтүс элбэх маһтал тылларын, наҕарааһына бэлэстэммитэ. Сылгыны көрүүтэ база онгостон, сылгы кыстыгыт таба көрөн, ырытан, сыаналаан, элбэх сэрэтэр үлэни өгөрөн олус кыһамтылаах, сүрэхтээх сылгыһыттан биллэрэ. Кырдык даҕаны, аҕабыт тая хаһаайыстыбатын бары үлэһиттэргэ ураты, дыкты дьэһүрдээх, улахан талааннаах, дьоннооһах үлэһит буолан Эрлик Эрстиһин аһынан колхуос урукку бэрэсэздээтэ Р.А.Филиппов «Дьаһа баһыттан саҕалаан» дэҥҥэ кинигиттэргэ ахтарынан, аастыт үлэ 70-нүс сылларыгар оройуонга ныйрбей сайыны быһа көтүл эмһэрэн иттиһин боруобалаан Хоптоҕоттон 1968 сыллаахха 44 ныйрбей суукаага сайын устата биһир ныйрбей 0,807 гр улаатарын ситиһэн колхуоска бастаабытын, ону аһан оройуонга биһир аҕабытын, бастаабытын туһунан мэлдьи кэспирэ. Ошон аҕабыт, сылгыһыт да буолбатаҕа буоллар, ынах сүөһү иттиһиттэр да бастыт үлэһит буолуо этэ. Кэлин аҕабыт бочуоттаах сыһынаннаҕа да тахсан баран, бэйэтин кэһэ хаһаайыстыбатын - сүөһүтүн, сылгытын таһынан аймахтарын, чугас ыалларын сылгыларын көрөрө-хараһара, дьонун-сэргэтин сылын ахсын мивынгэс убайа этлээн, байтаһын сылгы этлээн идэһэ-лээн үрдэрэ-көтүтэрэ, маһталларын ылар.

Манна биһир түтүнн истибиһин ахтан аһарар тоҕоостоох. Биһиргэ сарсыарда дьоммут үлэһиттэн бүтэн, киирэн чэйдин олоҕон аҕам ийбэр ыалларын тулааһа аҕалара өлбүтүн, элбэх оҕолор ыаллар, киилэр бөлүгэр оҕото суоҕун, быраһпытын, онон быһыл убайалара суоҕун туһунан кэспир. Уонна: «Ити эрдэ төрөөбүт Ураанай оҕолун биһиргэ. Хайдах этэ, идэһэ-тэ суох олордохтарай?»,-дэҥҥэ бэйэтин сылгыһыттан биһиргэ быһаарынар. Ийэм ону утарбака, үөрө-көтө сөбүлэспитин истэн дьоммут олус да аһынна, ама-рах санаалаахтар эбит дэҥҥэ үөрэ истибитим.

Аҕабыт 85 сааһыгар да сылдьан атын миннэр этэ, кырдыаҕа Харчаас дэҥҥэ аттааҕа, «бэйэбин кытта тэҥнэ кырыйда»,-дэҥҥэ. Ол ата хаһаайына миннэригэр иккис кэлин аҕабын ынаһайан биһиргэ, ат ойун кини да соҕор.

Аны биһиги аҕабыт сонордоох, бааттаах булчут бэрэ этэ. Оҕо сырыттаһытына мэлдьи күүс, күүбэх, тайах сирбит, оттон балык сүрүн аһылыктыт кэригэ

этэ. Ыраах баран куруук тыата аҕа, тайахха бултуура. Орой уоннааһы «Сага олох» хаһыат 2009 сыллаахха олунньу 10 күнүгэр тахсыбыт нүөмэригэр «Биһир арбаһтан-үс эһэ» дэҥҥэ аҕабыт булчутууну туһунан ыстатыйа тахсан турардаах. Ол хаһыаты ууруна сылдыабын. Бу курдук аҕабыт сонордоох булчут бэрэ этэ.

Биһиги ийэлээх аҕабыт, кырдык да, олох төрөй үлэһиттэр этэ, колхуос, соҕуос туһа дэҥҥэ күүстэрин-сэһитэрин харыстаа-баһа үлэһэн маннаах элбэх дьон маһталын, үтүө тылларын, үтүөһүн элбэх наҕарааһына, ону аһан ийэбит бараксан уорданын ылары ситистэхтэрэ. Үлэһит дьонно сыаналаан колхуос, соҕуос салалтата нэһилиэгэ аан бастаан «Москвич» массыына пуондатын ылан массыыналанан (оччолорго массыыналаах мал олох аҕабыт этэ), аан бастаан өгнөөх тэһэ-биһирдэһэн нэһилиэк кыахтаах ылаа дэҥҥэ олорбуттара дьоммут барахсаттар.

Аҕабытын тийэх суолугар аҕа-аҕабыт үтүс кини кэһэн аһарсан, аастыт олохун ахтан, кэспээн, барыга бары дьэһүрдээх, кыайы-гас-хотугас, күүстээх, үтүө майгылаах, быһата «самородок» кини этэ дэҥҥэ эттиһэр. Олус да үтүгэй ийэлээх аҕабыт төрөбүтүт дэҥҥэ кини тутта санааһым.

Биһиги аҕабыт, ити кэспэһи-тин курдук, үрдүк сыры иккис илимингэр 40-нуу литрлээх ууну таһаарытын истэн баран мин оҕом, итир аҕаара, билигин куоракка олорор, ИДМ-ка үлэһит Тарас Оконешников бу сыл кулун тутарыгар Эльбрус хайатын дабайытын санаатым. Оҕобор, кырдык даҕаны, эһэтин хаһа, дуулуура, күүһэ билиһэн маннаах үрдүк Аан дойду аһыһыһытара ыра санаа онгостубут хайаларын, 5,642 м үрдүккэ туура Арассыыйа уонна Европа биһир саамай муһу-туур чыпчаалынан биһир, «Аан дойду сэттэ чыпчаалы» иһигэр киирэ сылдьар Кавказ хайатын дыкты кэрэ көстүүтүн хараһар хатаан, халааһына харбаһар үрдүккэ ыттан үтүс кинини сөхтөрөн турар.

Күндү аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит сырдык, ыраас дууһатын, олоҕон, үлэһэн аастыт сирдэһи олохун ойдуу-саныы сылдыаһыт, үлэһэн үлэһэ холбур онгостуохтут. Аҕабыт күн сиригэр төрөөн, үлэһэн-хамсаан аастыт олоҕо барытыгар чабылхай сулус буолуоҕа. Күндү киниһит, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, эһигин мэлдьи саныаһыт, аҕабыт-суох-туубут. Быдан дьылларга быраһа-ай, күндү аҕам барахсан!

Орто кыһа, Мугунай бөһүөлүгүн олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ Мария Васильевна Оконешникова.

"САГА ОЛОХ"
кылааһынай
эрдэһиттэ

ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

Тэрийбичи: СӨ Барытаһыһыт, Сана Ороһуулуһуун "Сана Олох" Сударыһыһынай автономнай тэрийтэ. Таһаараччы: СӨ "Сана Олох" ТҮҮ Таһаараччы адыһаһа: 677000, Дьоксукай к. Ордонноттэ уул. 31, 124 кв. тыйаһа: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhapochet@mail.ru Российский Федерация Россия Федерация СӨ салалтаттар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр репостраваһыһыт нүөмэһэ - ПИ №ТУ14400559.

Эрдэһиттэ адыһаһа: 678670, Чураһы сэл. Карл Маркс уул. 26 "а". Телестуһуунноттэ: эрдэһиттэ - 41-332, отделеһа - 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Аһтар сурутар эһиттэ санаа репостраваһыт мөһөһөн онн түбүлөр буолуох. Сурутаа ыһаһтар чыһыһа кырааһаһтар эһиттэ онн аһтар тус бэйэһэ сүр.

Хаһыат бэһэһэ борһиттэ графика: 16 ч 00 м. Бэһэһэ бэһиттэ: 16 ч 00 м. "Сана Олох" Сударыһыһынай автономнай тэрийтэтин "Сага олох" хаһыат эрдэһиттэ 03.08.2023 с. офсетта бэһэһиттэ.

Иһэһэ: ПИ964, Тиража 1080. Кэһэһэ 2 бл. Хаһыат сыһыта 22 солк. Хаһыат иһэһиттэ биһиргэ бэһиттэ таһар.

@SANAOLOH